प्राकृतकवितेचें पहिलें पुस्तक.

मेहेरबान् डायरेक्टर आफ् पब्लिक् इन्स्ट्रक्शन्
यांच्या इंग्रेजी कवितेच्या पहिल्या पुस्तकावरून

महादेव गोविंद शास्त्री

डेपुटीइन्स्पेक्टर शाळा जिल्हा पुणें व सातारा

यांनी केलें,

तें

पुणें एथील ज्ञानप्रकाश छापखान्यांत

छापिलें.

इसवीसन १८६०

शके १७८२

किम्मत ५ आणे

प्रस्तावना.

[illegible]ही भाषेंत पाहिलें असतां भाषेचा उत्तम परिणाम कविता होय. कवितेमध्यें जे नाना प्रकारचे रस व अलंकार असतात त्यांचें यथार्थ ज्ञान झालें असतां फार संतोष होतो, आणि तिच्या अभ्यासानें मनाची शक्ति वाढून भाषाही प्रौढ आणि रसभरित होते. प्राकृत भाषेमध्यें कविता करणारे मुकुंदराज, ज्ञानेश्वर, तुकाराम, मोरोपंत आदिकरून जे प्राचीन आणि अर्वाचीन कवि होऊन गेले त्यांच्या सुरस कवितांतील वेंचे काढून त्यांचा रा. रा. परशुरामपंत तात्या गोडबोले ह्यांणीं एक नवनीत ह्या नावाचा ग्रंथ केला आहे त्यावरून प्राकृत

भाषेंतील कवितांचा मासला कळण्यांत येतो, आणि त्याच गृहस्थांनीं दोन संस्कृत नाटकांचीं प्राकृत भाषांतरें केलीं आहेत, त्यांवरून संस्कृतांतील कवितेचाही मासला लक्षांत येतो. परंतु इंग्रेजी कवितेंतील मासला एतद्देशीय लोकांस अद्यापि कळला नाहीं तो कळावा ह्या हेतूनें हें इंग्रेजी कवितेचें पद्यात्मक भाषांतर केलें आहे.

हें भाषांतर केवळ शब्दास शब्द देऊन केलें आहे असें नाहीं, तर मूळ कवितेंतील अर्थ तात्पर्य न सोडितां स्थलविशेषीं न्यूनाधिक्य करून केलें आहे.

हें पुस्तक मुख्यत्वेंकरून शाळांतील मुलांकरितां आहे, म्हणून ह्यांतील कविता जि-

तक्या बालबोध करवल्या नितक्या केल्या आहेत, आणि जेथें जेथें कठिण शब्द पडले आहेत, तेथें तेथें त्यांचा अर्थ समजण्याक- रितां त्या त्या पृष्ठाच्या खालच्या अंगास टिपा घातल्या आहेत. ह्याकरितां शिक्षकानें मुलां- च्या शक्ति प्रमाणें त्यांस एक अगर अर्धी क- विता अर्थासहित तयार करून आणावयास सांगावें, आणि त्यांची नीट परीक्षा घेऊन ज्या ठिकाणीं त्यांस पूर्ण अर्थ समजला न- सेल त्या ठिकाणीं तो त्यांस समजून देऊन, प्रत्येक कविता अर्थासहित मुलांस पक्की समजली अशी शिक्षकाची खाची झाल्या- वर, ती ज्या चालींत लिहिलेली असेल त्या चालींत त्यांच्या कडून पाठ करवावी.

कविता करण्याचा हा प्रथमच प्रसंग आहे, आणि कविता शक्ति जशी असावी तशी नाहीं, ह्याजकरितां ह्या कवितेंत अर्था विषयीं व शब्दाविषयीं ज्या चुक्या पडलेल्या असतील त्यांकडे तादृश लक्ष न देतां गुणलेशा वर नजर देऊन ह्या पु[illegible] आदर करावा ही विद्वानांस प्रार्थना आहे.

अनुक्रमणिका.

अनुक्रमणिका. पृष्ठ.

प्राकृत कवितेचें पहिलें पुस्तक.

उद्योग १

श्लोक.

पाहाही मधुमक्षिका लघुपरी कैशी सदा कष्टते ॥
कालाची हरएक सप्रभघटी कार्या कशी लाविते ॥
जाऊनी अवघ्या प्रफुल्लित फुलांमध्यें कशी शीरते ॥
जोडाया मधुला समग्र दिनही पाहा कशी राबते ॥ १ ॥
पाहाही चतुराइनेंच अपुलें पोळें कसें बांधिते ॥
मेणातें निटनेटकें पसरुनी छिद्रें कशी पाडिते ॥
कैशी त्यांत भरावयास अपुलें मिष्टान्न तीओवते ॥
हें पाहूनि मला खरोखरचि नी ज्ञानी अशी भासते ॥ २ ॥

---

१ प्रकाशयुक्तघटिका. २ मध. ३ शाहाणी.

ऐशी ही कृति पाहुनी मनिं गमे कृत्यें करावीं अशीं ॥
जीं भारी श्रमसाध्य आणि बहुधा जीं युक्तिनें साध्यशीं॥ ॥ ३ ॥
जोंवेरी असतात हात अगदीं कामाविणें बारिते ॥
तोंवेरी कधिं नाहीं नाश करण्यावांचूनि राहात ते ॥ ४ ॥

बहीण भावंडांची प्रीति. २
अभंग.

कज्जे कफावती, होवोत रस्त्यांत॥
असावी घरांत, शांति मोठी ॥ १ ॥
बहीण भावंडें, नांदती ज्या स्थळीं ॥
नसावा वा कळि[1] तेथें कधिं ॥ २ ॥
पक्षी ही लाहान, घरटीं बांधोनी ॥
गुण्या[2] गोविंदानीं, राहाता ती ॥ ३ ॥

---

१ कलह. २ गोडी गुलाबीनें.

मग जीं शाहाणी, बाळकें आहेत ॥
त्यांमध्यें व्हावेत, कज्जे काय ॥ ४ ॥
उरवाव्या पारवाव्या, काढूनी भांडावें ॥
वर्दळीस यावें, त्यांणीं काय ॥ ५ ॥
एकामेकांवरी, दांत ओंठ खाणें ॥
नाहीं लाजिरवाणें त्यांस काय ॥ ६ ॥
देवराया आतां, लेंकूर बुद्धीचा ॥
झपाटा रागाचा, माफ करा ॥ ७ ॥
आणखी आमूच्या, रागाच्या लहरी ॥
काढाव्या बाहेरी, मनांतूनि ॥ ८ ॥
इतर जे मळ, संतापाशी मूळ ॥
धुवोनी समूळ, टाका तेही ॥ ९ ॥
जैसे जैसे आह्मी, प्रौढ वया येऊं ॥
भरूनियां जाऊं प्रेमानंदें ॥ १० ॥

हीच आहे तूज, मागायाची गोष्ट ॥
होऊनी संतुष्ट द्यावी आम्हां ॥ ११ ॥

मुंग्या. २
आर्या.

अपुल्या नेत्रें बघतां, किति या मुंग्या ल्हान दिसतात॥
फिरतां पायांखालीं, चिरडुनियां त्या धुळीस मिळतात॥१॥
ऐशा योगें त्यांचे, रोज थव्याचे थवेच मरतात ॥
परिकोणीं सांग बरें, त्यांची परवा कधीं हि करतात ॥२॥
जरि त्या ऐश्या अपुल्या, दृष्टीनें क्षुद्र पदार्थशा दिसती॥
जरि त्यांच्या स्थितिरीति, व्यवहारीं ग्राह्य फारबा असती ॥३॥
आपण सुजाण आहों, तरिबारे आपणांमधेंहि किती॥
निघतील मूर्ख ज्यांना, बोधक होतील बा तदीय कृती॥४॥
झोंपेमध्यें अथवा, खेळामध्यें कधींच पळ एक ॥

दवडित नाहित मुंग्या, समजुनि एकेकपळ अमोलीक ॥५॥
सूर्य प्रकाश पडतां, धान्याच्या संग्रहार्थ निघतात ॥
हेमंतऋतू करितां, त्याचा सांठा करूनि घेतात ॥६॥
एकाद्याला त्यांच्या, कामाचा बेतबात पाहूनी ॥
वाटेल कीं नसेलचि, कोणाला दूरदृष्टि याहूनी ॥७॥
हेमंतऋतुमध्यें, थंडी पडणार फार जाणोनी ॥
पूर्वीच करिति सांठा, अन्नाचा कण मुखांत आणोनी॥८॥
ज्या वस्तूंची मजला, भविष्यकाळीं पडेल बा गरज ॥
त्या मिळवाया जर मीं, केली नाहींच आज तजवीज॥९॥
अथवा संकटकाळीं, उपयोगाचा असा उपाय जरी ॥
केला नाहीं बारे, मूर्खपणें म्यां झटून आज तरी॥१०॥
मूर्ख असें निःसंशय, मी त्या हलक्याहि मुंगिच्याहुनही॥
कारण त्याचें सहजचि, सांगू सकशील बा स्वयें तूंही॥११॥
पहिली उमेद माझी, मी जरि ती व्यर्थ जाउं देईन ॥

तर मग दृढ्पणीं मी, निःसंशय फार दीन होईन॥ १२॥
जों वरि आहें बा मी, तरुणा ताठा असोनि आरोग्य ॥
तोंवि विचार करूं दे, मजला बा पुढिल गोष्टि चा योग्य॥१३॥
म्यां आतां जाणावें, जर पीडिल रोग या शरीरास ॥
दूर कराया त्याला, समयास पडेल काय कामास॥१४॥
प्रार्थावें म्यां आतां, माझ्या करुणाब्धि देवरायाला॥
पापांच्या राशीची, माझ्या त्याणें क्षमा करायाला॥१५॥
म्यां आतां वाचावीं, धर्माचीं पुस्तकें रुच्या भावें ॥
त्यांतिल सदर्थ जाणुनि, विश्वासानें तसेंच वागावें॥१६॥
ऐशा आचरणानें, स्वर्गातिल मंदिरास जोडीन ॥
जेव्हां मृत्युपथें मी, बा या पार्थिव कुडीस सोडीन॥१७॥

मुंगी. ४

आर्या.

एका लहान काळ्या, मुंगीला गवसला बहु थोर ॥
दाणा गोधूमाचा, परि उचलेना जरी करी जोर ॥ १ ॥
तेव्हां तेथें तीच्या, दृष्टिस पडला तिचाच शेजारी ॥
प्रार्थुन म्हणे तया हा गेहा[1] न्यायाशि दे मदत भारी ॥ २ ॥
माझें आहे मजला, कार्य पहाया असें वदे तोरें[2] ॥
आणि म्हणे इच्छिशि जरि, गे ने तो तूंच आपुल्या जोरें ॥ ३ ॥
ऐसें वदूनि चालू, झाला तो दुष्टबुद्धि अति गेर ॥
साह्य न करितां गेला, अपुल्या गेहीं निजावया स्वैरें[3] ॥ ४ ॥
इतुक्यामध्यें दुसरी, मार्गक्रमितां पिपीलिका[4] आली ॥
गेली मदत कराया, संकटिं पाहूनि आपुली आली[5] ॥ ५ ॥

---

१ घराला. २ गर्वानें. ३ स्वछंदें. ४ मुंगी. ५ सखी.

पोंचवि तिला तिच्या त्या, गोधूमासह गृहास नेऊन ॥
दाखवि सुजनपणानें, ऐशा मोठ्या श्रमास घेऊन ॥ ६ ॥
ज्यांच्या ज्यांच्या श्रवणीं, पिपीलिकेची पडेल ही गोष्ट ॥
ते हलवोत कराया, बाळांनें बोध आपुले ओष्ठ ॥ ७ ॥
ती सुस्वभाव मुंगी, गेली साह्यास जी स्वइष्टास ॥
बोध करो बाळांतें, जो होईल मान्य सर्व शिष्टांस ॥ ८ ॥
जरि करिती प्रेमानें, परस्परें जीव जंतु अतिनीच ॥
तरि पाहिजे शिशूंच्या, मध्यें ती प्रेमबुद्धि असलीच ॥ ९ ॥

इहलोकीं आपलें कर्तव्यकर्म. ५.

अभंग.

यालोकीं आपुलें कर्तव्य कोणतें ॥
सांगतों मी तूतें ऐक आतां ॥ १ ॥

१ स्वसखीस. २ फार हलके. ३ मुलांच्या.

आरंभोनी आधीं चांगल्या कर्माशीं ॥
त्याहूनी अधिकाची मग जावें ॥२॥
नंतर आपण सर्वोत्कृष्ट कर्म ॥
करूनी स्वधर्म जागवावा ॥ ३ ॥
ऐशा या कर्मानें काळ घालवावा ॥
आभार मानावा देवाजीचा ॥ ४॥
उत्तम नरदेह सत्कर्मी लावावा ॥
सुखें तो त्यागावा मृत्युपथें ॥५॥
सत्कृत्यांचीं पुष्पें[1] तोडीतचि जावें ॥
सुवासा[2] सोडावें चोहींकडे ॥ ६ ॥
आपण केलेल्या परोपकारांचीं ॥
कृत्यें महत्वाचीं दयायुक्त ॥ ७ ॥

---

१ सत्कर्मे करावीं. २ कीर्तीनें.

हृदयस्थ भानु मावळल्यावरी ॥
आठवोनी सारी मोठ्या प्रेमें ॥ ८ ॥
आपुलें बा नाम लोकांनीं स्मरावें ॥
ऐसेंच वांचावें जगा माजी ॥ ९ ॥
सद्गुणाचें बीज पेरी एक पट ॥
होतें शतपट कालांतरें ॥ १० ॥

पाण्याचा धबधबा आणि सदागुलाब. ६

आर्या.

रे जडशिरोमणे तूं, अभिमानाचीच वाटसी खाणी ॥
हो चल पलीकडे निघ, ऐशी गर्जे भयंकरा वाणी ॥ १ ॥

---

[1] जीवात्मा.

तूं मी आणिक माझ्या, मार्गामध्यें बळें घुसायाला ॥
पाहुं नको मूर्खपणें, ऐसें त्या बापुड्या गुलाबाला ॥२॥
बोले बहु जबरीनें, पाण्याचा धबधबा बहू थोर ॥
आला होता अंगीं, वर्फ वितुळल्यामुळें बहूजोर ॥३॥
त्या धोताच्या फेनें, भरून भिंगेलें समग्र झाडचि नें ॥
आणीक लागलें बहु, नाचायालाच खालतें वरतें ॥४॥
ऐशासमयीं त्याची, जी स्थिति झाली असेल ती अज्ञ ॥
बालक ही जाणाया, शकतिल मग कां नजे महासुज्ञ ॥५॥
रे नीचा माझा तूं, मार्ग निरोधावया पहाशील ॥
जरि नहि समजपुरें तूं, घातचि अपुला करून घेशील
॥६॥
ज्या खडकास तुझीं हीं, मूळें आहेत पूर्ण चिकटून ॥
त्या खडकासुद्धां ही, तुजला टाकिन बळेंच उपटून ॥
॥७॥
यापरि त्या गर्विष्ठा, धोतानें गांजिलें गुलाबाला ॥
परि साहिलेंच मानुन, लवकर पावेल नाश तो याला ॥
॥८॥

मग त्या दुःखापासुन, सुटका जाणुनि अशक्य झाडानें।
केला धडा मनाचा, उत्तर धाया महा प्रयासानें ॥ ९ ॥
दूषण तूं मजलागीं, लावुंनको बा उगीच अभिमानें ॥
ऐसें तें झाड हळू, बोले त्या धव धव्यास सामानें ॥ १० ॥
ज्या जन्मभूमिकेवरि, केला आपण निवास हर्षांत ॥
तेथें आतां आपण, राहुन चे बा उगीच कलहांत ॥ ११ ॥
ज्यानें माझ्या अंगीं, प्रेमानें पसरिला महानंद ॥
त्या तुज कैसा एथुनि, मजला ढकलावयास आनंद ॥ १२ ॥
जेवी आई अपुली, बाळाला हलविते स्वसंतोषें ॥
तैसें तूं या माझ्या, शाखेवर हलविलें मला तोषें ॥ १३ ॥
तां माझ्या पर्णाला, दिधली बहु आर्द्रता उन्हाळ्यांत ॥
अपुल्या उदकातें तां, सिंचुनि माझ्या मुळ्यांत पाळांत ॥ १४ ॥

१ पाणी देऊन.

हे उपकार तुझे मी, स्मरुनि मनीं बहु कृतज्ञ बुद्धीनें ॥
प्रत्युपकार कराया, चुकलों नाहीं बरें स्वबुद्धीनें ॥ १५ ॥
कांहीं फुलली कांहीं, नाहीं फुलली अशाच कुसुमांला ॥
अंगावरि घालुनियां, बहु डौलानें वसंत ऋतु आला ॥ १६ ॥
म्हणजे स्वीय फुलांच्या, हारानें भूषवूनि या खडका ॥
आली सन्निध सुदिनें, म्हणउनि सुचना करावया तडका ॥ १७ ॥
चुकलों नाहिं कधीं मी, आणिक तुज सुखविलें उन्हाळ्याच्या ॥
दिवशीं आच्छादूनि, छायेनें बा रुवर्ण पुष्पांच्या ॥ १८ ॥
माझ्यापर्णीं बैसुनि, जीं आतां सर्व झडुनियां गेलीं ॥
बहुमधुर गायनें बा, तुंज मजसाठींच कोकिळें केलीं ॥ १९ ॥
तूं जाणतोस झाला, तेणें जो आपणास बहु तोष ॥
जेव्हां थोडाहि तुला, अथवा नव्हता मुळींच बा घोष ॥ २० ॥
नाहीं मजला ठाउक, काय पुढें बोलिलें चि तें त्याला ॥
मोठ्या वेगें धांवत, शेरांवत धब धबा दरीं आला ॥ २१ ॥

मी ऐकाया अपुला, कान दिला पुढिल वृत्त बा कांहीं ॥
परि दुसरें म्यां कांहीं, वरि कथिल्या वीण ऐकिलें नाहीं॥ ॥२२॥
तेव्हां थरथर कांपुन, ओरडलें झाड भिउन जाऊन ॥
भ्यालों मी हि तयाचे, ते शेवटचेच शब्द जाणून॥२३॥

बुलबुलपक्षी आणि सोनकिडा.७

आर्या.

बुलबुलनामक पक्षी, एक दिनीं फारवेळ गाऊन ॥
तोषवि पौरजनाला, गोड लकेऱ्या बहूत दाऊन॥१॥
जरि अस्तमान होउनि, गेला आणीक रात्रही आली॥
तरि नाहीं विश्रांती, मंजुक लकिरीमधें किमपि झाली॥ ॥२॥

श्लोक.

असें गातां गातां सहज जठराग्नी खवळला ॥
मिळावें भक्षाया म्हणउनि पहायास वळला ॥

तशामध्यें तेथें अवचित किडा जो चमकला ॥
तयाला पाहूनी बुलबुल मनीं तो हरखला ॥३॥

अभंग.

अंधारांत त्याची चकाकी पाहूनी ॥
सोनकिडा मानी मनीं त्यास ॥४॥

आर्या.

तेव्हां खालीं उतरुनि, जावें त्याचा करावया घास ॥
ऐसा आणुनि चित्तीं, बुलबुल गेला धरावया त्यास ॥५॥

श्लोक.

असा जाणुनी भाव त्या कीटकानें ॥
बहू पाटवोक्ती करूनी तयानें ॥
महायुक्तिनें तोषवीलें तयाशी ॥
त्वरें आपुला जीव रक्षावयाशी ॥६॥

आर्या.

आतां त्या वक्त्याचें, भाषण किति मृदु सुयुक्त तें पाहा ॥
तो निश्चयें करी लचि, ज्याच्या कानीं पडेल तें आहा ॥७॥

श्लोक.

बहुत सुरस तूझ्या ऐकुनी गायनाला ॥
बहुत नवल होतें माझिया बा मनाला ॥
वद मज तुजलाही पाहुनी दीपकाया ॥
नवल बहुत झालें नाहिं का पक्षिराया ॥८॥

आर्या.

तरि माराया मजला, चित्त तुझें थरथरांच कांपेल ॥
भंगाया गान तुझें, मन माझें ही तसेंच तापेल ॥९॥
ज्या प्रभुनें तुजलाही, गायनशक्ती दिली पहा गाया ॥
त्याच प्रभुनें मजला, शक्ति दिली बा असे प्रकाशाया ॥
॥१०॥

तरि तूं अपुल्या गानें, आणिक मी आपुल्या प्रकाशानें॥
तोषवुनी भूषवुनी, घालवुं रात्री समग्र हर्षानें ॥ ११ ॥
ऐसें सुंदर भाषण, ऐकुनि तो त्यासि सोडिता झाला॥
मारुनि चार लकेच्या, वाळेच्या भक्ष्य शोधना गेला॥१२॥

लार्ड विल्यम. ८

लार्ड विल्यमाला एक भाऊ होता, त्याचें नांव लार्ड एड्मंड असें होतें, तो ज्या वेळीं मरूं लागला, त्या वेळीं त्यानें आपल्या एकुलत्या एके मुलाला विल्यमाच्या स्वाधीन केलें, आणि सांगितलें कीं, याचें तूं पुत्रा प्रमाणें पालन कर. परंतु लार्ड एड्मंड मरण पावतांच त्याची सर्व मालमत्ता आपणास मिळावी, या बुद्धीनें लार्ड विल्यमानें आपल्या पुतण्यास नदींत बुडवून ठार मारिलें. या अघोर कर्माचें

फळ त्यास काय प्राप्त झालें, तें या कवितेंत सां-
गितलें आहें.

अभंग.

विल्यमानें लोभें एड्मंड बाळाला ॥
डोहीं बुडविला एक्या दिनीं ॥ १ ॥
एड्मंड बाळाला बुडविलें जेव्हां ॥
कोणी नाहीं तेव्हां पाहीयेलें ॥ २ ॥
किं काळ्या मोठ्यानें फोडिल्या ज्या नेणें ॥
नायकील्या कानें इतरांच्या ॥ ३ ॥
मग तो विल्यम झाला बा वारीस ॥
सर्व जीनगीस बांधवाच्या ॥ ४ ॥
ताबेदार होते सरदार आणीक ॥
मानिती मालक हिंसकारी ॥ ५ ॥
सुंदर सुपीक ऐशा प्रदेशांत ॥

विल्यम राहात होता तेथें ॥ ६॥
त्याच्या त्या मंदीरापासून नजीक॥
सेवर्न नामक नदी वाहे ॥ ७ ॥
तिजला उदक होतें बा विपूल ॥
आणी तीचें कूळ फार मोठें ॥ ८॥
पण त्या प्रवाहाकडे पाहायाला ॥
विल्यम रायाला धीर नोहे ॥ ९ ॥
त्याला त्या लाटांच्या घोषांत बाळक॥
एड्मंडाची किंक ऐकूं येई ॥ १० ॥
मध्यान्ह रात्रीच्या सामसूम वेळीं ॥
हिंसकाच्या डोळीं निद्रा येई ॥ ११॥

---

१ नट.

पण त्याचा डोळा लागला कीं पुरे ॥
स्वप्नाचे पसारे चालू होती ॥ १२ ॥
स्वप्नामध्यें त्याला एड मंड बाळाची ॥
होती त्या फर्ग्योची मूर्ती दीसे ॥ १३ ॥
जातांची जाईना एकएक दीस ॥
वाटे त्वरें मास निघूनि गेले ॥ १४ ॥
आणि तोची दीस पुन्हा परतला ॥
भयें जीव भ्याला विल्यमाचा ॥ १५ ॥
ऐसा हा दिवस येईल शेवटीं ॥
होती त्याच्या पोटीं दहशत ॥ १६ ॥
कारण तो दीस विल्यमाच्या मनीं ॥
गेला बा होवोनी वज्रलेप ॥ १७ ॥
फार भयंकर होता तो दीवस ॥
पर्जन्य धारेस खळ नाहीं ॥ १८ ॥

कानठळी बैसे ऐसे गडगडाट ॥
आणी कडकडाट वीजांचेही॥१९॥
सेवर्न नदीस पाणी आलें फार ॥
झालें अपरंपार चोहींकडे ॥२०॥
विल्यम रायानें त्यादीनीं संदंभ ॥
केला समारंभ भोजनाचा ॥२१॥
मद्याचें प्राशन बहूत करून ॥
आणीक हांसून दीस घाली॥२२॥
ऐसे बहुतची केले बा सायास ॥
दूर करायास चिंताज्वर ॥२३॥
परि कांहीं गोड नवाटे जीवास ॥
नाठवे विलास मनीं त्याला ॥२४॥

---

१ डोलाना.

म्हणूनी विल्यम रात्र झाल्यावरी ॥
गेला पलंगावरी निजायाला ॥२५॥
फार श्रमामुळे झोंप आली त्यास ॥
परी अंतरास सुख नाहीं ॥ २६ ॥
पलंगा समीप तयाच्या भावाची ॥
एडूमंडरायाची मूर्ती उभी ॥ २७ ॥
त्याला हूबेहूब तशी ती दीसली ॥
विकळ झालेली मरणकाळीं ॥ २८॥
अंतकाळ जेव्हां समीपची आला ॥
त्याकाळीं निरवीला एडूमंडानें॥२९॥
आपुला मुलगा विल्यमाच्या हातीं ॥
बोलला त्याप्रती येणेंपरी ॥ ३०॥
माझें हें पोरकें पोर आहे बाळ ॥
ह्याचा तूं सांभाळ करीं प्रेमें ॥ ३१ ॥

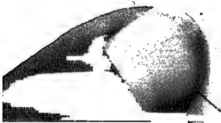
ऐसें सांगतांना शब्द उमटेना ॥
जिव्हाही वळेना एड्मंडाची ॥ ३२॥
तयेवेळीं जैसें निस्तेज झालेलें ॥
तैसेंची दिसलें मुख आतां ॥ ३३॥
विल्यमरायाला एड्मंड बोलला ॥
बरा सिद्धी नेला बोल माझा ॥ ३४॥
आपुल्या करणी सारखें बा फळ ॥
शीघ्र पावशील निश्चयें तूं ॥ ३५॥
ऐसें ऐकोनीयां उठला दचकून ॥
भयानें कांपून गेला भारी ॥ ३६॥
जेव्हां ऐकूं आलें रात्रीचें तुफान ॥
तें त्याला गायन झालें जाण ॥ ३७॥
तितुक्यांत एक मोठा शब्द झाला ॥
भेदूनीयां गेला हृदय त्याचें ॥ ३८॥

रे राया विल्यमा ऊठ ऊठ वेगें ॥
भिंती वाहण्या जोगें पाणी आलें॥३९॥
घाईनें उठूनी भिंती खालीं पाहे ॥
पूर आला आहे ऐसें दीसे ॥ ४० ॥
मंदिराभोंवतीं पडियेला वेढा ॥
अंधारही गाढा पडलासे ॥ ४१ ॥
मध्यान्ह रात्रीचा वेळ तेव्हां होता ॥
साह्यासही नव्हता कोणी तेथें॥४२॥
पडे तेव्हां कानीं आनंदाचा ध्वनि॥
नावही येऊनी थडकली ॥ ४३ ॥
तिला पाहोनीयां सर्वही मिळाले ॥
आणी गोळा झाले नावे भोंतीं॥४४॥
माझी आहे नाव लाहानशी होडी ॥
ऐसें तो नावाडी बोलियेला ॥ ४५ ॥

हीमध्यें निभाव एकाचा लागेल ॥
दुज्यानें बुडेल होडी माझी ॥ ४६॥
रे राया विल्यमा तांचि आंत यावें॥
ईश्वरें राखावें तूजलाची ॥ ४७॥
नावाड्यानें वल्हीं मारीतांची नाव ॥
घेऊनीयां धांव गेली पुढें ॥ ४८॥
त्यानें एकाएकीं आरोळी ऐकीली॥
त्यास ती भासली किंकाळीशी॥ ४९॥
एड्मंड बाळाची बूडत्या वेळेची ॥
किंकाळी तयाची हूबेहूब ॥ ५०॥
नावाडी थांबूनी म्हणतो माथूंना ॥
किंकाळीचा ध्वनि ऐकूं येतो॥५१॥
ही किंक बाटने लाहान बाळाची ॥
ऊराबी बायाची पुस्तावल ॥५२॥

हा ध्वनि होतो रात्रीच्या वाऱ्यानें ॥
विल्यम रायानें जाब दिला ॥ ५३॥
चालूं दे लौकर चालूं दे लौकर ॥
झपाट्यानें मार वल्ही तूझीं ॥ ५४॥
त्वरा करीं त्वरा नेईं पैल तीरा ॥
ऐसें त्या धीवरा[१] राय बोले ॥ ५५॥
पुन्हा विल्यमानें किंकाळी ऐकिली ॥
एड्मंडें जी केली बुडतेवेळीं ॥ ५६॥
नावाडीही पुन्हा नेमेंची बोलीला ॥
ऐकूं आली मला बाळकिंक ॥ ५७॥
कांहीं नाहीं नाव चालूं दे लौकरी ॥
ने बा पैल तीरीं झपाट्यानें ॥ ५८॥

१ नावाडी.

रात्र आहे पाहीं बहुत अंधारी ॥
शोध केला तरी व्यर्थ जाण ॥ ५९ ॥
रे राया विल्यमा जाणशी दुःखाच्या ॥
मरणकाळींच्या वेदना तूं ॥ ६० ॥
मरणकाळींच्या बाळ किंका ऐशा ॥
ऐकतोंशी कैशा दुःखाविणें ॥ ६१ ॥
काय हें अघोर कर्म बूडण्याचें ॥
शीत प्रवाहाचे पोटामध्यें ॥ ६२ ॥
निर्जीव हाताला पुढें पसरणें ॥
आरोळ्या मारणें व्यर्थ आतां ॥ ६३ ॥
पुन्हा त्या किंकेचा ध्वनिआला कानीं ॥
मोठ्या सपाट्यानीं दुःखयुक्त ॥ ६४ ॥

---

१ ओघ.

त्या क्षणी ढगाच्या बाहेर पडला ॥
चंद्र प्रकाशाला पूरावरी ॥ ६५ ॥
तेव्हां त्यास बाळ जवळी दीसलें ॥
उभें राहीलेलें खडपावरी ॥ ६६ ॥
खडप तो अगदीं लाहानची होता ॥
पाण्याच्या भोंवता वेढा मोठा ॥ ६७ ॥
नावाड्यानें नाव तेक्षणीं हांकीली ॥
लागलीच नेली खडपापाशीं ॥ ६८ ॥
चंद्र प्रकाशानें दाखवीलें नीट ॥
झालेलें फिकट तोंड त्याचें ॥ ६९ ॥
आतां राया तुझा हात दे तयाशी ॥
आणी बा प्राणाशी रक्षीं त्याच्या ॥ ७० ॥
नावाड्याचें ऐसें बोलणें ऐकून ॥
त्याणें हात जाण पुढें केला ॥ ७१ ॥

मग त्या बाळानें आपुले लाहान ॥
हस्तक बा जाण पुढें केले ॥ ७२ ॥
त्याचा स्पर्श झाला रायाशीं ज्याकाळीं ॥
ठोकीलें त्याकाळीं आरोळीस ॥ ७३ ॥
त्याला ते हस्तक लागले बा गार ॥
आणी ओलसर प्रेतासन ॥ ७४ ॥
त्याला बाहूमध्यें एड्मंड बाळक ॥
वाटला गोळक जड बहू ॥ ७५ ॥
शिशाहून भारी वजन तयाचें ॥
पाहूनी रायाचें धैर्य खचें ॥ ७६ ॥
नाव बुडाली त्या अपार पाण्यांत ॥
हिंसकासहीत खालीं गेली ॥ ७७ ॥

---

१ शिल्यमासहित.

उसळी मारूनी वरता तो आला ॥
आणी ओरडला मोठ्या स्वरें ॥ ७८ ॥
ऐकूं नाहीं गेली कोणाला ती किंक ॥
म्हणून आणीक तळीं गेला ॥ ७९ ॥
दुष्ट आचरण जे बा करितात ॥
शेवट होतात ऐसे त्यांचे ॥ ८० ॥

मनुष्याची योग्यता त्याचे मनावर असते.१

ओव्या.

जो केवळ वतनाची। मोठी मिरवितो साची ॥
त्यास बा प्राप्ति सुखाची ॥ नाणी मनीं तूं ॥ १ ॥
मोठ्या सुवर्णाच्या खाणी ॥ जमून एक्या ठिकाणीं ॥
त्यास वाढवाया त्यांणीं ॥ संकल्प केला ॥ २ ॥

सोन्याच्या वाकूचे पाट ॥ जरी वाहती अचाट॥
कुरणा माजी अफाट ॥ तयाचि था गा ॥ ३ ॥
तो शुद्ध जन्म करंटा ॥ जाण पावूनियां थाटा ॥
तयाचे मनीं नाहीं सांठा॥ महात्म तेचा ॥ ४ ॥
नभा[1] जाऊनि लागवे ॥ सागरा मुठीं घेचवे ॥
ऐशी जरी वाढ पावे ॥ शरीर माझें ॥ ५ ॥
तरी ही तयाचें माप ॥ नाणावें मनीं उमाप ॥
विचारें तुज अपाप ॥ कळेल हेतु ॥ ६ ॥
नर देहाची मोजणी ॥ करावी आत्म्यावरुनी॥
मनचि आहे मापणी॥ मनुष्याची ॥ ७ ॥

---

१ आकाश.

वसंत ऋतूचें भाषण. १०

श्लोक.

बहू संभ्रमें मी अतां येत आहें ॥
अगे धाकुटे बालिके तूंचि पाहें ॥
अती सौख्यकारी रवीच्या करानें ॥
शिरीं लेउनी तोषवाया जनातें ॥१॥
मधू ही सवें आणिलें गोड पाहीं ॥
करावी बहू तृप्ति त्या मक्षिकांहीं ॥
तसा घेउनी मी स्वयें मोहराशी ॥
पहा भूषवाया अलों गे तरूंशी ॥२॥

साकी.

सुंदर पुष्पें कोमल किसलय, घेउनि येतों पाहीं ॥
आतां यावया मला कन्यके, अवधी उरला नाहीं ॥३॥

आलों आलों जाण अता तूं ऐसें वसंत बोले ॥
माझ्याकरितां मधमाशी ही गुं गुं नादें डोले ॥ ४ ॥
अतिशय सोज्वळ आणिक सुभ्रभ पाहा या आकाशीं ॥
भरद्वाज हा उंच चालिला, घेउनि उड्डाणाशीं ॥ ५ ॥

अभंग.

मच्छर ही पाहा उडाया लागले ॥
माझें येणें झालें जाण आतां ॥ ६ ॥
जाईची ही झाडें पिंवळ्या कळ्यांनीं ॥
भरूनियां रानीं शोभताती ॥ ७ ॥
शेवाळूनि झालीं आहेत गे फार ॥
देखे हिरवीचार नदी तटें ॥ ८ ॥
त्यावरी पांढरी चांदण्या सारिखीं ॥
पुष्पें तूं निरखी चोहीं कडे ॥ ९ ॥
प्रत्येक लाहान ओहोळ वाहातो ॥

चकाकी मारीतो पाहा कीती ॥१०॥
उपवनीं पाहीं फळझाडें सारीं ॥
होऊनी पांढरीं गेलीं तीं तूं ॥११॥
लाहान कोंकरें बें बें करीताती ॥
उड्या मारीताती आनंदानें ॥१२॥
काव काव ऐसा शब्द करीताती ॥
काक मीळताती एका ठायीं ॥१३॥
ऐक त्या काकांचा कलकलाट भारी॥
जोहा तरूवरी चालला से ॥ १४ ॥
आणीक पाहीली पांढरी पाकोळी ॥
पाहा तूं गे डोळीं उडतांना ॥१५॥
सर्व हें पाहूनी आणी गे तूं मनीं ॥
ही थोर करणी कोणी केली ॥१६॥

ओंव्या.

पृथ्वी आणि आकाश मंडळ ॥
तूं आपुल्या डोळां पाहीं सकळ ॥
हा वसंत ऋतु अतिनिर्मळ ॥
ईश्वरें दिधला तुजसाठीं ॥१७॥
पक्ष्यांस शिकविलें विश्वंभरें ॥
गाणीं गावया मधुर स्वरें ॥
नानापदार्थीं भूषविलें धरे ॥
नभा केलें अति विमळ ॥१८॥
हें सर्व केलें तुझ्या सुखार्थ ॥
तुझ्याचि अन्नाच्छादनार्थ ॥
यास्तव मनीं धरूनि भावार्थ ॥
शरण जाईं विश्वेशा ॥१९॥

जेलर्टह्या नांवाचा कुतरा. ११

अभंग.

एक्या सुप्रभातीं पारधवाल्याला ॥
शब्द ऐकूं आला तुतारीचा ॥ १ ॥
तो शब्द ऐकूनी पारधी उठला ॥
वाजऊं लागला शिंग स्वयें ॥ २ ॥
कुत्र्या पारधीच्या कुत्रे पारधीचे ॥
ऐकुनी शिंगाचे स्वर आले ॥ ३ ॥
पहिल्याहीपेक्षां मोठ्यानें आपुलें ॥
शिंग वाजवीलें ल्वेलीनानें[1] ॥ ४ ॥
तरी नाहीं आला, जेलर्ट नांवाचा ॥
कुत्रा ल्वेलीनाचा स्वयें जाया ॥ ५ ॥
जेलर्टा तुजकां, उशीर लागला ॥
शिंग ऐकायाला माझें आज ॥ ६ ॥

१ पारध करणाराचें नांव.

श्वानजातीमध्यें, दीपक जेलॅट ॥
कोठें भटकत फिरत आहे ॥ ७ ॥
सत्यशौर्य आणि विश्वास हे तीन ॥
नांदती या गुण जेलटांत ॥ ८ ॥
मेंढी सारिखाची गरीब घरांत ॥
परी पारधींत सिंह जैसा ॥ ९ ॥
ल्वेलीनाचें मन, लागेना त्यादीनीं ॥
पारधींत रानीं हरणाच्या ॥१०॥
पारध ही फार, नाहीं आली हाता ॥
जेलर्ट नव्हता म्हणूनियां ॥ ११ ॥
म्हणून ल्वेलीन, असंतुष्ट झाला ॥
आणि परतला घराकडे ॥ १२ ॥
दरवाज्याशीं त्याणें, पाहिलें आपुल्या ॥
उनाड झालेल्या, जेलर्टाला ॥१३॥

जेलर्ट ही तेव्हां, त्वरेनें धांवला ॥
जाऊन धन्याला भेटायाशी ॥ १४ ॥
ल्वेलीन तो जेव्हां, द्वारापाशीं आला ॥
भिऊनियां गेला तयेकाळीं ॥ १५ ॥
कारण जेलर्ट, दिसला तो त्याला ॥
माखून गेलेला रगतानें ॥ १६ ॥
त्याच्या दांता ओंठां पासून रगत ॥
होतें वा वाहात अतिशयें ॥ १७ ॥
कावरा बावरा, ल्वेलीन तो झाला ॥
पाहाया लागला टकमक ॥ १८ ॥
ऐसें जेव्हां रूप, जेलर्टें देखीलें ॥
चिन्ह झांकियेलें स्वानंदाचें ॥ १९ ॥
आणि तो जेलर्ट, नमूनी राहिला ॥
चाटाया लागला पाय त्याचे ॥ २० ॥

पुढें तो त्वेरेनें, त्वेलीन चालला ॥
जेलर्ट ही गेला मागो माग ॥ २१ ॥
जिकडे पाहिलें, तिकडे दिसले ॥
ताजे पडलेले रक्त बिंदू ॥ २२ ॥
घरांत येतांची, प्रथम पाहिली ॥
उलटी झालेली बालशाय्या ॥ २३ ॥
पलंगपोसही, रक्तें भरलेला ॥
फाटून गेलेला ऐसा होता ॥ २४ ॥
भोंतालच्या भिंती, आणीक जमीनी ॥
गेल्या त्या भरूनी रगतानें ॥ २५ ॥
ऐसें पाहूनीयां, कुंवर खचली ॥
हाक मारियेली बाळकाशी ॥ २६ ॥
परी कोणी त्याला, नाहीं ओ दिधली ॥
धडकी भरली मनामध्यें ॥ २७ ॥

इकडे तिकडे तो शोधाया लागतो ॥
आपुल्या बाळाला तयेकाळीं ॥२८॥
जिकडे तिकडे रगतचि असे ॥
कोठेही नदीसे बाळ त्याचें ॥ २९ ॥
रे दुष्टा जेलर्टा कैसा घात केला ॥
त्वांचि भक्षियेला बाळ माझा ॥ ३० ॥
रागाच्या भरांत, ऐसा बोलियेला ॥
हात हो घातला तलवारिला ॥३१॥
ती त्याच्या कुशींत भोसकली त्यानें ॥
घ्यावया उसनें जेलर्टाचें ॥ ३२ ॥
दीनवाणी जरीं धरणीं पडला ॥
नाहीं द्रव आला ल्वेलीनाला ॥३३॥
परी ऐकूं आलें जेव्हां जेलर्टाचे ॥
मरणकाळींचें केंकाटणें ॥ ३४ ॥

तेव्हां त्याचें मन गेलें धडकून ॥
दुःखानें भरून राहीयेलें ॥ ३५॥
इतक्यामध्यें त्या कैंकाळण्यामुळें ॥
बाळ जागें झालें निजलेलें ॥ ३६॥
जवळचि तेव्हां स्वर रडण्याचा ॥
ऐकिला बाळाचा त्वेलीनानें॥ ३७॥
ऐकतांचि त्याला जो झाला उल्हास॥
तो वा वर्णायास शब्द नाहीं ॥ ३८॥
पूर्वीं जलदीनें शोधाशोध झाली ॥
नाहीं दृष्टि गेली त्याकडे ॥ ३९ ॥
चिरमूदांच्या दीगारखाली गुंडाळून ॥
गेल्यामुळें जाण दृष्टि नाहें ॥ ४०॥
सुंदर गुलाबी झोंप घेतल्याने ॥
तें ताजें तवानें झालें होतें ॥ ४१॥

सुंदर नें बाळ अंकी बैसविलें ॥
चुंबन घेतलें प्रेमें त्याणें ॥ ४२ ॥
ओरखडे आणि दुजी दुखापत ॥
नव्हती दिसत अंगावरी ॥ ४३ ॥
त्याच पलंगाखाली लांडग्याचे प्रेत ॥
देखिलें अवचित ल्वेलीनानें ॥ ४४ ॥
चावूनी चावूनी होतें फाडलेलें ॥
विद्रूप झालेलें भयंकर ॥ ४५ ॥
जेव्हां तो लांडगा ल्वेलीनें पाहिला ॥
नाहीं त्या दुःखाला पारावार ॥ ४६ ॥
सत्यगोष्ट जेव्हां उदयास आली ॥
तेव्हां त्याची फिरली चित्तवृत्ति ॥ ४७ ॥
धन्याच्या वंशाचें मूल रक्षायाला ॥
जेर्लटें मारिला लांडगा तो ॥ ४८ ॥

ल्वेलीनानें केला फार बा अनर्थ ॥
परि मारा व्यर्थ जाण आतां ॥ ४९ ॥
ऐशापरी त्यानें बहु केला शोक ॥
आणिक बोलला जेलटोला ॥ ५० ॥
श्वानजातीमध्यें सर्वोत्तमा तूंचा ॥
माझा खोवटला राम राम ॥ ५१ ॥
ज्या वेडेपणाच्या कृतीनें तुजला ॥
भूतळीं पाडीला ल्वेलीनानें ॥ ५२ ॥
तिचें प्रायश्चित्त तो स्वयें भोगील ॥
रुदन करील सर्वकाळ ॥ ५३ ॥
मग त्या श्वानाचें थडगें बांधियेलें ॥
त्यासें शोभविलें नकशीनें ॥ ५४ ॥
संगमरवरी दगडाच्या वर ॥
लिहिली खबर जेलटाची ॥ ५५ ॥

त्या खालीं तयाच्या अस्थींचा पंजर॥
नेऊनि सुस्थिर ठेवीयेला ॥ ५६ ॥
जेव्हां तो पारधी थडग्याशीं येई ॥
भरोनियां जाई गहिंवरें ॥ ५७ ॥
थडग्या जवळ गवता वरतें ॥
गळालेले होते अश्रु त्याचे ॥ ५८ ॥
तयाच्या नियोगें सर्वांठायें झालें ॥
दुःख मनांतलें ल्वेलीनाच्या ॥ ५९ ॥
ल्वेलीनें आपुलें शिंग आणि भाला॥
टांगून ठेविला थडग्यापाशीं॥ ६० ॥
आणीक बहुधा संध्याकाळ झाला ॥
म्हणजे वाटे त्याला ध्यानि होतो॥ ६१॥

१ पिंजरा.

त्या आ ध्वनिमध्यें शब्द केंकण्याचा ॥
मरणकाळीचा जेलार्चा ॥ ६२ ॥
ऐकूं येतो ऐसा सदा होई भास ॥
तेणें मनत्रास पावे त्याचें ॥ ६३ ॥
अविचारानें बा करावें जें काम ॥
त्याचा परिणाम ऐसा होतो ॥ ६४ ॥

स्काटलंड देशांतील
हिंवाळा. १२
आर्या.

आतां शारदतूंतिल, सरके पर्णे चकाकतां दिसती ॥
या अपुल्या रानांतिल, मोठ्या मोठ्याहि टेंकड्या वरती ॥ १ ॥

---

१ लांबडी पानें.

संध्याकाळीं त्यांचा, रंग निळा जांभळा जमा शारदीं[1] ॥
फिरवी मागें आता, नाहीं तैसें करीत ट्वीड[2] नदी ॥ २ ॥
ही नीडपाथ[3] आजू, वृक्षांनीं भरूनि जातसे भारी ॥
आतां पहा कशी ती, दिसते अगदीं उदास वा भारी ॥ ३ ॥
या येर्यर[4] ओस्काचें, वृंद पहा बोडकें कसें दिसतें ॥
ऐसेंच या समोरील, ही भागीचें हि दृष्टिला पडतें ॥ ४ ॥
वृक्ष्या होउनि जर्जर[5], भारी त्या थंडिच्या कडाक्यांत ॥
जागेंत निवायाच्या, शिरती आउन दुन्यांत स्वो वांत ॥ ५ ॥
तेथें तृण कांहींसें, होतें अद्यापि पण सुकटलेलें ॥
पाणीहि अजुन होतें, परितें सुकीच अटत आलेलें ॥ ६ ॥

---

१ शारदऋतूंत. २ हें नदीचें नांव. ३ हें विशेषनांव. ४ आनावाचा प्रकार. ५ सोनटैंकड्याचें. ६ पीडित.

तीं शुष्कतृणाच्छादित[1], भूमी हिममेय[2] तसेंच आकाश ॥
पाहति निराश होउनि, मेंढ्या लक्षूनि आपुला नाश ॥ ७ ॥
त्यांच्या पाठीं मागें, धनगर रक्षावयास जे येती ॥
ते शीतें वारणास्तव[3], कंबल अंगीं लपेटुनी घेती ॥ ८ ॥
[illegible] त्यांचे कुतरे भीतीं न मंडेलें[4] करिती ॥
पण कुडकुडून त्यांच्या, पायांपाशींच राहुनी फिरती ॥ ९ ॥
तो थंडगार वारा, जैसा जैसा अधीक घोंगावे ॥
तैसे त्या कुतऱ्यांनीं भीतीनें पहाण्यास लागावें ॥ १० ॥
जीं पर्वतेंचर[6] बाळा, बळ धैर्यें पाहिजेत असलींच ॥
तीं सर्व असुनि तींहीं, आहेत हो हुँ हुँ करीत बसलींच ॥ ११ ॥
डेजीनामक झाडें, पाहुनि तीं पुष्पहीन गाहिंवरतीं ॥

1 गवतानें झाकलेली. २ धुक्यानें भरलेलें. ३ थंडीच्या घात विण्यासाठीं. ४ पीं[illegible]डी. ५ फेरे. ६ डोंगरांत राहणारे. ७ [illegible]ढे
८ फुलावांचून.

मानिं खेळ उन्हाळ्याचे, पेनां दुःखास येजसे भरती ॥१२॥
मोठ्या उत्कंठतेनें[1], तीं बाळें प्रश्न हाचि करतात ॥
येईल मागुता का, वसंतऋतु सर्वतोषकर[2] नात ॥१३॥
मेंढ्या आणिक पक्षी, संतोषानें भरून जातिल कीं ॥
होयोंनो झाडाला, सुंदर पुष्पें बहून येतिल कीं ॥१४॥
होय मुलांनो पुनरपि, डेजी झाडें सपुष्प होतील ॥
त्यांच्या रंगानें हीं, लतागृहें[5] फार रम्य दिसतील ॥१५॥
ज्या पुष्पांच्या माळा, करावयाचा तुम्हा असे छंद ॥
होथौर्नाचीं पुष्पें, पुनरपि पाहूनि व्हाल सानंद ॥१६॥
या कुरणामध्यें बा, पुनरपि नीं कोंकरें हि उडतील ॥
भोंनाळे पक्षी ही, गाणी बहु गोड गात बसतील ॥१७॥

---

१ उत्कंठेनें. २ सर्वांस आनंद देणारा. ३ बाप. ४ झाडाचीं नावें.
५ वेलींनी झाकलेली जागा.

यांच्या परीव तुमचें, मन जेव्हां खेळण्यांत लागेल ॥
तेव्हां तीं सुदिनें ही, क्षणांत गेलीं असेंच वाटेल ॥१८॥

इंग्लंड देशांतील घरें. २६

आर्या.

पाहा या भोंताल्या, मोठ्या मोठ्या जुनाट वृक्षांत ॥
शोभति सुंदर सदनें, कशिंया इंग्लंडनाम देशांत ॥१॥
या वृक्षांच्या तळच्या, हिरवटिवर पाहिं निबिड छायेंत ॥
हरणें धांवत कैशीं, फटिंतिल किरणांमधेंचि आहेत ॥२॥
जवळील ओहळाच्या, मंजुळ आणीक गोड नादानें ॥
जातो आहे कैसा, वेगें तो राजहंस डौलानें ॥ ३ ॥
आनंदभरित सदनें, किति तरि इंग्लंडनाम देशाचीं ॥
आहेत पाहिं तूं त्या, लोकांच्या तीं तशींच अवडीचीं ॥४॥

---

१ घरें. २ [illegible].

अग्नीच्या भोंवतालीं, रात्रीचीं आप्त सोयरीं[1] जमुन ॥
हास्यविनोदानंदें, गेलीं आहेत तीं करीं भरुन ॥५॥

दिंडी.

स्त्रिया कैशा बा मधुर गान गाती ॥
बाळपणच्या गोष्टी कि सांगताती ॥
बहु काळीचे ग्रंथ वाचिताती ॥
सुस्वरानें[2] किति हर्ष पावताती ॥६॥

अभंग.

हजारों झोंपड्या पाहा भोंवताल्या ॥
करा पसरल्या आहेत ह्या ॥७॥
त्यांच्या भोंवताले ओहोळ वाहाती ॥
जणूं का भासती रुप्याचे हे ॥८॥

---

१ इष्टमित्र. २ हांसण्या खेळण्याचे सुखानें.

लहान लहान देवळा भोंवती ॥
वृक्ष ही शोभती फलभारें ॥ ९ ॥
त्यांच्या फटींतून झोंपड्या दिसती॥
वाटे त्या पाहाती डोकावून ॥ १० ॥
तयांत गरीबें निर्भय निजलीं ॥
वळचणीखालीं पक्षी जैसे ॥ ११ ॥
इंग्लंडाचीं गेहें किती शोभिवंत ॥
स्थानें मूर्तिमंत स्वातंत्र्याचीं ॥ १२ ॥

आर्या.

या सर्व गृहांमध्यें, होवो चिरकाळ वृद्धिजीवांस ॥
देशाभिमान बुद्धि हि उपजो रक्षावया स्वदेशास ॥ १३ ॥
या वृक्षवाटिका[1] ही, हिरव्या राहोत वा अशा सतत ॥
आणि तृणावृत[2] राहो, भूमि सदा ही अशीच दवटाविन ॥ १४ ॥

---

१ झाडी. २ गवतानें झांकलेली.

इथील बाळकांचें, मन हरिखो पाहुनी स्वदेशाला ॥
आणिक तसें भजो तें, सर्व सुखानंदकंद देवाला ॥१५॥

ताडाचें झाड. १४

आर्या.

हा तालवृक्ष हलला, नाहीं पूर्वेकडील देशांत ॥
अर्बस्थानाच्या ही हलला नाहींच सजल भागांत ॥१॥
हिंदुस्थानांतिल ही, सिंधूच्या कोणत्याहि बेटांत ॥
दक्षिणदिग्वायूनें, आला नाहीं कधींच हलण्यांत ॥२॥
याची सुंदर छाया, पडली नाहीं कधींच बा अचल ॥
एकी कडच्या खोल हि, उदकावर जाण आफ्रिकेंतील ॥३॥
पण हा देश बहिष्कृत, एथें आहे चि उगवला गाडो ॥
भो ताले याच्या बा, जातीचें नाहिं एकही झाड ॥४॥

१ आनंदजनक. २ देशाबाहेरचा.

पूर्वदिशेकडच्या या, वृक्षाचा सोट उंच वाढून ॥
गेला वरले वर्नम, झाडाच्या पीन मोहरांतून ॥५॥
याच्या शेवळलेल्या, तळच्या जमिनीवरी कसा पाहा॥
पडलासे रंग निळा, वासाच्या वायलेट् फुलांचा हा॥ ॥६॥
हा नाडवृक्ष एथें, अगदीं परकाव सा मला गमला॥
याच्या समीप सुंदर, शुभ्र जलाचा प्रवाह चालियला॥ ॥७॥
यावरि उड्लोनामक, पुष्पांचा पेर होउनी वाहे ॥
लाइम[1] वृक्षसुवासा, भुलुनी मधमाशि भोंवतिं गुंगताहे॥ ॥८॥
व्यजन[2] समान छाये, मध्यें वा त्याच नाडवृक्षाच्या ॥
चमका मारित होत्या, दंव पडलेल्या गुलाब पुष्पांच्या ॥९॥
एक्या दिनीं सणाच्या, गाण्याचा फार रंग होऊन ॥
त्याच्या नादानें निशिं[3], गेलें उपवन समग्र तें भरून॥ ॥१०॥

---

१ इंग्लंडांतील फुलझाड. २ विंझण्यासारिखी. ३ रात्री.

पुष्पित शाखांवरुनी, होते जे फार दीप टांगाविले ॥
त्यांचें तेज दवांवर, पडुनी बहुरंग त्यांनुनी दिसले॥
॥११॥
सुंदर गोर सुशोभित, नाचत होत्या स्त्रियाहि मौजेनें॥
यास्तव जिकडे तिकडे, तें स्थल गेलें भरून शोभेनें॥
॥१२॥
त्या समुदायामध्यें, बसला होता गृहस्थ एकजण॥
त्याचें मन लागेना, त्या सुंदर नाचण्याकडे हि पण॥
॥१३॥
तो धूसर[1] रंगाचा, असुनी होताच बा नवा तरुण॥
काळ्या लांबट रेशा केशांचा ताळ्क्षिरीं[2] दिसे भरणा॥१४॥
हिंदुस्थानामध्यें, त्याचा होताचि जन्म झालेला॥
आणि स्वशिरावर तो, होता बा पिच्छमुकुट[3] ल्यालेला॥
॥१५॥
त्याच्या चर्येवरुनी, तो दिसला मनिं उदास अगदींच
आणीक त्या समाजीं[4], दिसला ताडा समान परकीच॥
॥१६॥

---

१ धुरकट रंगाचा, २ त्याच्या डोकीवर. ३ पंखाचा मुकुट. ४ समुदायांत.

मग तो उठूनि तेथुनि, पिच्छें हलवित हळू पुढें चाले॥
हिरवट ओलिवनामक, झाडें पाहुनि पथीं नतो भाळें ॥१७॥
चेसूनटनामक पुष्पें, पाहुनि ही तो न होय सानंद॥
पण ताडतरु पहातां, त्याच्या हृदयीं न माय आनंद ॥१८॥
पर्णध्वनि[1]च्या द्वारें, भाषण त्यानें तयास जें केलें ॥
तें ऐकतांच त्याचें, मौन[2] व्रत तेंहि मोडुनी गेलें ॥१९॥
त्या भाषणांत त्याला, स्मृति झाली आपल्याच बेटाची॥
तैशी त्याच्या भोंतीं, प्रकाशणाऱ्या अशा समुद्राची॥ ॥२०॥
तो पर्णध्वनि त्याच्या, कर्णाला भासला स्वदेशाचा ॥
वाटेच त्यांत कांहीं, रवे[3] आहेसा समुद्रलाटांचा ॥२१॥
जेथें वनस्पती बहु, कांठानें दाट उगवल्या होत्या ॥
तेथील मातृ[4]मंदिर, आठवलें मानिं तदा गृहस्था त्या॥ ॥२२॥

---

१ पानें वाजल्यानें. २ मुक्यानें बसणें. ३ शब्द. ४ आईचें घर.

मग त्याच्या भावांच्या, शब्द वल्ह्यांचा पडेच तत्क्षणीं॥
तीरींच ऐकलेला, शंखध्वनि येइ त्याचिया श्रवणीं[5]॥
ऐसें मनांत येतां, त्याला मोठाचि हुंदका आला॥
कडकड भेटुन तेव्हां, वृक्षानें अश्रु[6] ढाळिता झाला॥२४॥

श्लोक.

जी शक्ती मरण्यास सिद्ध करिते, देशाभिमानीनरा।
जी उद्युक्त तया भ्रनीच करिते, घायास बा संगरा[7]॥
त्या शक्ती आणि हा हि जीस धरुनी नेत्रांबुनें गाळिते।
त्यांचें मूळ समान यास्तव नव्हे निंदेस हो पात्र तो॥
॥२५॥

---

५ कानांत. ६ नेत्रोदक. ७ युद्ध.

तारुण्यदशेंतील उमेदी. १५

ओंव्या.

ज्ञानाच्या खाणी खणीत ॥ जाऊन शिरावें विद्यादरीत ॥
हिरून घ्यावें आदिशक्तीचें वित्त ॥ ज्ञानभांडार लुटावें ॥ १ ॥
मग त्यांच्या गर्भी प्रवेशुनी ॥ रत्नें काढावीं निवडुनी ॥
राजमुकुटींच्या रत्नाहुनी ॥ ज्यांचें मोल आगळें ॥ २ ॥
धरूनि धर्मपथ अतिउत्तम ॥ सुरळीत चालवावा पुढील क्रम ॥
सदाचार पूर्णसुखाचें धाम ॥ आहे निश्चयें जाणणें ॥ ३ ॥
सद्बुद्धि धरूनि जाण ॥ प्रगट करावें चांगुलपण ॥
तेंचि आहे खरें भूषण ॥ मनुष्याचें निश्चयें ॥ ४ ॥
आपुल्या मनाचें जाण ॥ स्वर्गीच आहे मुख्य स्थान ॥
त्यालागीं दृढचि करावी सुखभुवन ॥ स्वर्गापरी ॥ ५ ॥

---

१ विद्यादेवीचें. २ सन्मार्ग. ३ घर. ४ स्थान.

व्यायाम.१६

आर्या.

चित्त स्वस्थ नसून, व्याधीनें ग्रस्त जाहला काय[1] ॥
जरि तरि पडतिल कामा, देवाच्या थोर देणग्या काय ॥१॥
जो जो पदार्थ खावा, व्याधि[2]ष्ठा लागतो विषेंचव तो ॥
रोगांच्या पायीं बा, सर्व सुखालाहि जीव आंचवे[3]तो ॥२॥
सर्व सुख मासीला, कारण आहे शरीर संपत्ति ॥
व्यायामें[4] निज रक्षुनि, वागों जरि तरि नयेचि आपत्ति ॥३॥
आयुष्य आपुलें जो, घालवितो व्यर्थ अ[5]कसबोड्यांत ॥
तो सत्वर रोगाच्या, पडतो जाऊन उग्र नरड्यांत ॥४॥
परि जो शरीर अपुलें, व्यायाम करुनि कमा[6]वितो खासें ॥

1 देह 2 रोग्याला. 3 मुकतो. 4 मेहनतीनें. 5 अळशी पुरुषांत. 6 बळकट करतो.

अवयव सर्वहि हलके, होऊनि मति चालते अनायासें ॥५॥

नित्य कर्मे. १७

आर्या.

रेतीचे कण जैसे, एका मागून एक गळतात ॥

काळाचे क्षण तैसे, एका मागून एक पळतात ॥ १ ॥

ऐशा अनुक्रमें क्षण, कांहीं जातात कांहि येतात ॥

त्या सर्वांस धराया, घालुं नको एककाळिं तूं हात ॥ २ ॥

कर्तव्यें जीं कर्मे, वाट तुझी पाहतीं[1] क्रमानें च ॥

यास्तव एकेकावर, तूं अपुली सर्वशक्ति बा वेंच[2] ॥ ३ ॥

पुढली स्वप्नें आणुनि, मनिं तूं जाऊं नकोचि बा फुगुन ॥

घे आज नित्यकर्मा, पासुनि होईल लभ्य तें शिकुन ॥ ४ ॥

---

१ खर्चकर. २ आस.

तुझिया करितां एथें, एका मागून एक येतात ॥
जे आनंद तयांला, घ्याया कर आपुले पुढें हात ॥५॥
आलेले जातिल तरि, जाऊं दे स्वस्थ तूं सुखेंचि रहा ॥
हळहळ कशास करिसी, सर्व अशाश्वत[1] असेंचि सत्य पहा ॥६॥
ऐशा परीच दुःखें, एका मागून एक येतील ॥
भीती धरूं नको कीं, हीं मजवर एकदांच पडतील ॥७॥
एकामागें दुसरें, ऐशीं दुःखें अनुक्रमें येती ॥
तुजला गांठायाला, अभ्रें[2] जैशी महीतला[3] वरती ॥८॥

इंग्लंड देशांतील खलाशी लोक. १८

आर्या.

इंग्लंडस्थ खलाशी, लोकांनो व्हा समोर शत्रूच्या ॥

---

१ नष्ट. २ ढग. ३ पृथ्वीवर.

थोर लढाऊ नौका[1], लोटा आतां जळांत सिंधूच्या[2] ॥१॥
तुह्मी रक्षक आहां, या अमुच्या देशिंच्या समुद्राचे ॥
शौर्यहि तुमच्या आहे, वर्णाया जोगतें निशाणाचें[3] ॥२॥
मारुनि थोर लढांया[4], हजारवर्षे स्वकीर्तिगाजविली ॥
नौका शास्त्रांत तरी, बहु अतुळी दक्षताहि दाखविली ॥३॥
यास्तव तुह्मी लढाहो, जोंवरि चालेल हा महाप्रबळ ॥
संग्राम[5] आणि मिळवा, विजयश्री[6] सर्व खचुनी सबळ ॥४॥
आत्मेहि पूर्वजांचे, तुमच्या निघतील या समुद्राच्या ॥
एकेका लाटेंतुन, याया साह्यास पुत्रपौत्रांच्या ॥५॥
कीर्तिक्षेत्र तयांचे, नौका तैशाच सिंधुबावगर्ता[7] ॥
या वार्ता[8] मनि आणुनि, आतां तुह्मीही वा तसे वर्ता ॥६॥

---

१ नावा. २ समुद्राच्या. ३ झेंडयाचें. ४ मोठा. ५ लढाई. ६ जयलक्ष्मी. ७ कबरस्थान. ८ गोष्टी.

जेथें नेल्सन् आणि, ब्लेक असे थोर वीर पडलेले ॥
तेथें व्हाल तुह्मीही, वीरश्रीनें भरून गेलेले ॥ ७ ॥
इंग्लंडाला मोठे, किल्ले आणीक कोटही नसती ॥
त्याची अद्रिव[1] ऊर्मी, वरुनि गति आणि अर्णवीं[2] वसती ॥ ८ ॥
त्यांतील ओकनामक, झाडोंपासुन विजा कडाडून[3] ॥
खालिल शत्रुदलाचा, करिती संहार त्यावरि पडून ॥ ९ ॥
हें संकटाभ्र[4] जाऊन, पुनरपि चमकेल शांतिनक्षत्र[5] ॥
तों झळकोध्वज भीतिप्रद इंग्लंडास जो असे छत्र ॥ १० ॥
त्यासमयीं गानोत्सव, तुमच्या मानार्थ सिंधुवीरांनो[6] ॥
होइल ज्या समयीं हें, संकट पावेल नाश धीरांनो ॥ ११ ॥
यास्तव मोठ्या निकरें, युद्ध करूनीच शत्रुला पळवा ॥

---

१ पर्वतासारख्या लाटा. २ समुद्रांत. ३ ओकाच्या लांकडाच्या नावेपासून. ४ संकटरूप मेघ. ५ शांतिरूप नक्षत्र. ६ समुद्रांतील शूरानों.

मग मोठ्या संतोषें, विजयश्री आपुल्याकडे वळवा ॥१२॥

बूक.१९

अभंग.

मी बा पाहीं किती आहें विसंगत ॥
कांहींच जमत नाहीं माझें ॥ १ ॥
मी आहें प्राचीन मी आहें नवीन ॥
असून बंधन मोकळा मी ॥ २ ॥
बहुधा बा माझा सोनेरी पोषाख ॥
फारच उणाख बहुधा तो ॥ ३ ॥
जरीं येत नाहीं वाचतां अक्षर ॥
तरीं मी साक्षर आहें जाण ॥ ४ ॥
जरी मी जातीनें आहें बा आंधळा ॥
इतरांचा डोळा उघडितो ॥ ५ ॥

जसा मजमध्यें सदां काळेपणा ॥
तसा शुभ्रपणा सदां आहे ॥ ६ ॥
आकाशामध्यें ही नाहीं कांहीं मेळ ॥
कांकीं मी पातळ आणि जाड ॥ ७ ॥
मला नाहीं मास मला नाहीं हाड ॥
आच्छादन जाड कातड्याचें ॥ ८ ॥
इंग्लंड देशींचा आणि जर्मनींचा ॥
भरतखंडींचा राहणारा मी ॥ ९ ॥
कित्येकांची फार मजवरि प्रीति ॥
आणीक अप्रीति कित्येकांची ॥ १० ॥
बहुधा मी जरी सत्वर मरतों ॥
बहु काळ वांचतों कधीं कधीं ॥ ११ ॥

१ झाकण. २ लवकर.

विरामाचीं चिन्हें जीं जीं मजमध्यें॥
तीं तीं कोणामध्यें नाहींत बा ॥१२॥
विरामाच्या ठेपी जितक्या मजमध्यें॥
तितुक्या मुरलीमध्यें नाहींतचि ॥१३॥
गंभीर असूनी मी आहे रंगील ॥
म्हणती सकळ जन ऐसें ॥ १४ ॥

मित्रवियोग. २०

अभंग.

मित्रामागें मित्र सोडितें हें जग ॥
मित्राचा वियोग कोणा नाहीं ॥ १ ॥
एथें नाहीं तेमा जीवांचा संयोग ॥
ज्याचा वियोग होत नाहीं ॥२॥
जन्मलेल्या प्राण्यामृत्यु हा निश्चित॥

सर्व अशाश्वत[1] मृत्युलोकीं ॥ ३ ॥
मेल्ल्या नसतें परलोकीं[2] जाणें ॥
जगणें मरणें सारखेंची ॥ ४ ॥
कुंठीत[3] वा गति काळाची ही जेथें ॥
मृत्यूचाही जेथें वास[4] नाहीं ॥ ५ ॥
निश्चयेचि तेथें आहे सुखस्थान ॥
नाहीं आयुर्मान[5] क्षणिक तेथें ॥ ६ ॥
अग्नीचे स्फुलिंग[6] लोपणारे जैसे ॥
नाहींतचि तैसे भोग तेथें ॥ ७ ॥
ऐसा जो काळोक आहे वा वरता ॥
वियोगाची वार्ता तेथें नाहीं ॥ ८ ॥

---

१ नाश होणारें. २ स्वर्गी. ३ खुंटलेली. ४ वसती. ५ आयुष्य. ६ ठिणग्या.

शाश्वत[1] सुखाची सर्वदा सुबत्ता ॥
सुजना करितां केली आहे ॥ ९ ॥
प्राणी बा मेलेला भावीक ज्यनाला॥
दिसतो गेलेला दिव्य लोकीं ॥१० ॥
जैसा प्रातःकाळ चढत चि जातो ॥
पर्यंतस येतो मध्यावरी ॥ ११ ॥
ताऱ्यामागें तारा जरी मावळतो ॥
जाऊनी मिळतो तेजामध्यें ॥ १२ ॥

इंन्चूकेप नामक खडकावरील
घांट. २१
अभंग.

हा वेंन नव्हती कांहीं हालचाल ॥

---

१ नित्य.

नव्हता खळाळ समुद्रांत ॥ १ ॥
तारवाचीं शीडें नव्हती हालत ॥
कणाही चळत नव्हता बा ॥ २ ॥
मग अर्थातचि तारूं ही कास्थिर ॥
होतें पाण्यावर पडलेलें ॥ ३ ॥
इंचूकेप नामक खडका वरती ॥
लाटाही वाहाती संतपणें ॥ ४ ॥
धोका बसण्याचा रंग ही दीसत ॥
नव्हता लाटेंत शब्द नैसा ॥ ५ ॥
वरखाल होत नव्हती बा लाट ॥
हालेना ती घांट इंचकेपी ॥ ६ ॥
आबर ब्रथक नामक गावांत ॥
धर्मात्मा महंत राहातसे ॥ ७ ॥
त्यानें ती बा घाट बांधीयेली होती ॥

खडकावरती इंचूकेपाच्या ॥ ८॥
वादळाच्या वेळीं पाणी जेव्हां फुगे॥
तेव्हां ती तरंगे त्याच्यावरी ॥ ९ ॥
हेलकाव्यांनीं ती पाण्याचा बाडगे ॥
नाद करूं लागे बहू मोठा ॥१०॥
वादळाच्या योगें जेव्हां तो खडक॥
इंचूकेप नामक जळीं बुडे ॥ ११॥
तेव्हां त्या घाटेचे शब्द ऊंच होचे ॥
जाहाजवाल्याचे कानीं जात ॥१२॥
तेणेंकरुनीं तो खडक धोक्याचा ॥
इंचकेप नांवाचा त्यांस कळे ॥१३॥
त्यामुळें ते फार आभारी बा होत ॥
आशीर्वाद देत महंताशी ॥१४॥
इंचूकेप घांटेचा ताफा पाण्यावर ॥

बरा काळसर दिसत होता ॥ १५ ॥
रोबर तारबावर चढियेला ॥
तो काळा मजला रोखीयेला ॥ १६ ॥
घांट आणि ताफा दोहोंवरी डोळा ॥
ठेवूनि बोलला रोबर तो ॥ १७ ॥
खलाशी लोकांनों होडी खाली टाका ॥
इंचकेप खडकापाशी चला ॥ १८ ॥
आरब्रोथ ऐथील मोठ्या महंतास ॥
देईन मी त्रास निश्चयेंची ॥ १९ ॥
तारू काढूनीया वल्हीं मारिता त ॥
आणी ते जातात खडकापाशी ॥ २० ॥
रोबरानें घांट खडकावरूनी ॥
ओणवा होऊनी तोडीयेली ॥ २१ ॥
तेव्हां ती गरगर शब्द करूनीया ॥

तळीं जाऊनीयां बैसली बा ॥ २२ ॥
बुडबुडे तेव्हां वर फार आले ॥
फुटूनीयां गेले चहूंकडे ॥ २३ ॥
ऐसें करूनीयां रोबर बोलला ॥
आतां महंताला आरब्रोथाच्या ॥ २४ ॥
नाहीं मिळणार दुसऱ्यापासून ॥
आशीर्वाद जाण पुढें कधीं ॥ २५ ॥
इकडे तिकडे फिरला रोबर ॥
पाण्यांतून फार दीस लोभें ॥ २६ ॥
लुटीच्या द्रव्यानें गबर होऊन ॥
जाई मार्ग धरून स्काटलंडाचा ॥ २७ ॥
धुकें आकाशांत फारची चढलें ॥[1]
तेणें दृष्टी नोलें सूर्यबिंब ॥ २८ ॥

1 नाही असलें.

सगळा दिवस वारा बा वाहीला ॥
परी तो पडला संध्याकाळीं ॥ २९ ॥
ऐकूं येत नाहीं लाटा रोरावत ॥
काय तूज आतां ऐक बोले ॥ ३० ॥
मला वाटतें बा समुद्राचें तीर ॥
नाहीं फार दूर एथूनीया ॥ ३१ ॥
आतां कोठें आहों नाहीं सांगवत ॥
असती वाजत घांट आतां ॥ ३२ ॥
तरी बरें झालें असतें आमूचें ॥
आतां काय त्याचें बोलूनीया ॥ ३३ ॥
काहीं शब्द नाहीं त्यास ऐकूं आला ॥
फुगारा चढला उदकास[1] ॥ ३४ ॥

---

१ पाण्यास.

वारा जरीं होता अगदीं पडला ॥
जलप्रवाहाला लागलें तें ॥ ३५॥
तें तारूं वाहात वाहात चाललें ॥
आणि आदळलें खडकाला ॥ ३६॥
तोचि बा खडक इंच्केप नामक ॥
करणी अलौकीक ईश्वराची॥ ३७॥
सोवरें आपुले केस उपडले ॥
आपणा निंदीलें निराशेंत ॥ ३८॥
चोहीं कडूनीही लाटा आंत आल्या॥
तळीं नेल्या झाल्या तारवास॥ ३९॥
लोकांचे वाईट जे नर इच्छीती ॥
त्यांची होते गती ऐशा परी ॥ ४०॥

उद्योग. २२

आर्या.

भगवत्संकेत[1] असा, दिसतो सर्वांहि मनुष्यजातीनें[2] ॥
सृष्टिक्रम रक्षाया, श्रमकेले पाहिजेत जातीनें ॥ १ ॥
अकशी व्हावें म्हणूनी, सांग मला कोण जन्मला आहे ॥
कांहीं ना कांहींतरि, उद्योगातें मनुष्य करिताहे ॥ २ ॥
लोक कितिएक पहा, कृषिकर्मातें करीत आहेत ॥
कितिएक ऐरणीवर, बसले आहेत घाव मारीत ॥ ३ ॥
कित्येक माग लावुनि, पाहा कैसे बहूत जलदीनें ॥
धोटे फिरवुनि सूत्रें, वस्त्रांसी बसविनात युक्तीनें ॥ ४ ॥
भरती होटी वारे, यांची माहिति करून घेऊन ॥
व्यापारार्थ[3] किती बा, फिरती सर्वत्र सागरांतून ॥ ५ ॥

---

१ परमेश्वराचें मनोगत. २ मनुष्य मात्रानें. ३ व्यवहार.
४ सूतां.

हातांनीं पायांनीं, करिती कित्येक फार दुःसाध्य ॥
कामें कौशल्याचीं, उद्योगातें करून जीं साध्य ॥६॥
ज्यांची बुद्धी सदसत्, विचार करण्यास योग्य बा होते ॥
भाषण विचार यांच्या, द्वारें करितात साह्य अन्यांतें ॥७॥
प्रत्येक[1] कष्टतो जरि, अपुला अपुलाचि अर्थ[2] लक्षून[3] ॥
तरि सर्व जनाचें हित, बहु होतें जाण त्याजपासून ॥८॥
जन्मूनि एकमेकां, वरि जरि उपकार लोक करतील ॥
तरि बा परस्परांचे, उपकार अनुक्रमेंचि फिटतील ॥९॥
राजाचा जो होतो, भोजन विस्तार थाट माटाचा ॥
त्या करितां तो आहे, उपकारी दीनकाम कर्त्याचा ॥१०॥
तो अपुल्या आंगावर, करितो जो राजकीय पोषाग ॥
तो त्याजला मिळाया, कारण आहे सचीत बा माग[4] ॥११॥

---

१ हरएक मनुष्य. २ लाभ. ३ पाहून. ४ वस्त्रें विणण्याचें यंत्र.

गवळ्याचे श्रम त्याला, कडक हवेपासुनीच रक्षीत ॥
नाहीन काय त्याला, लोहाराची कृतीहि शोभवित॥७२॥
हे सारे राजाचे कार्य करूनी स्वधर्म जागविती ॥
राजा ही जिनगीला, त्यांच्या रक्षूनि पाळितो नीती॥७३॥
राजाच्या सत्तेनें, सर्वाला आपुल्या प्रयासाचें ॥
फळ मोठ्या आनंदें सांपडतें भोगण्यास हें साचें॥७४॥
ऐशापरीच सर्वहि, राजापासून रंक पर्यंत ॥
उद्योगाच्या योगें, निश्चित होतात सर्व धनवंत॥७५॥

---

१ तरवार इत्यादि पदार्थ. २ श्रमानें. ३ गरीब.

मेलेल्या मुलाच्या सुंदर पुतळ्यावरून सुचलेली गोष्ट. २२

अभंग.

बाळा म्यां तुजला साजीरें गोजीरें॥
जीवंतपणीं रे पाहीयेलें ॥ १ ॥
स्वसंतोषें रानीं उडतां पाडस ॥
दीसतें नेत्रास रम्य जैसें ॥ २ ॥
तैसें तूं होतेस बाळक देखणें ॥
आणि गोजिरवाणें तयेंकाळीं॥ ३॥
आपूला आरसा धुंडीत होतेंस ॥
सगळा दिवस एकेवेळीं ॥ ४ ॥
जेव्हां तो आरसा दृष्टीस पडला॥
तेव्हां झाला तूला हर्ष फार ॥ ५ ॥
जेव्हां त्या हर्षाची उकळी फुटली॥

हवा नादावली भोंवालींची ॥ ६ ॥
म्यां तुज पाहिलें सुंदरा ज्यावेळीं ॥
बहीण जवळी होती तूझी ॥ ७ ॥
दिसली ती मला कमळाची जात ॥
आणि टवटवीत गुलाब तूं ॥ ८ ॥
त्या वेळीं म्यां तूझी आईही पाहीली ॥
धन्यता दिसली नेत्रीं तीच्या ॥ ९ ॥
तिचा तो आनंद पाहूनी मी भ्यालें ॥
दुःखानें भाजलें होतें म्हणुनी ॥ १० ॥
तुझ्या मातोश्रीच्या कुरळ्या केशांत ॥
ह्या होता शोभत एक हात ॥ ११ ॥
दुसऱ्या हातानें ओटीत होतासी ॥
तिच्या पदरासी मौक्तिकांच्या ॥ १२ ॥
त्याची वोढ जेव्हां बैसली निजला ॥

धमकाविलें तुला हांसतन्ची ॥१३॥
आणीक मजला उमगेना कांहीं ॥
बाळक कीं आई गोजिरवाणी॥१४॥
आतांही पाहाते तुजला गोजीरें ॥
निवांतवाणी रे झोंप घेनां ॥१५॥
पण तुझ्या नेत्रीं काय हा फरक ॥
नाहीं बा चमक काडीभर ॥१६॥
भिंवया ही तुझ्या नाहीं बा फिरत ॥
हालत नाहींत ओंठ तूझे ॥१७॥
बाळा तूझें रूप सुंदर दिसतें ॥
केश ही शिरातें शोभवीती ॥१८॥
उद्योगीं हीं तुझीं बोटें चिमुकलीं ॥
आहेत ठेवलीं ऊरीं तूझ्या ॥१९॥

---

१ डोक्यास.

पण आतां तूझें मौजेचें नाचणें ॥
आणीक पळणें संपलें बा ॥ २० ॥
बाळा तुझी यात्रा या मृत्युलोकांत॥
थोड्याच काळांत आटपली ॥ २१॥
जैसें तूं सुंदर पूर्वी दिसलेंस ॥
तैसें दिसतेस आजूनही ॥ २२ ॥
आरशांत पूर्वी प्रतिबिंबें दोन ॥
दिसलीं आतां ऊन एक दीसे ॥ २३ ॥
तुझें बाळा आतां हांसणें खेळणें॥
लाडकें बोलणें बंद झालें ॥ २४ ॥
तुझें घर आतां उदास दिसतें ॥
भरलें जें होतें आनंदानें ॥ २५ ॥

---

१ पडछाया. २ कमी.

परि पाठांतील या स्थलावरतें ॥
अचल दिसतें रूप तुझें ॥ २६ ॥
पण गाहिंवरें व्यापलें म्हणूनि ॥
नाहीं या नयनीं पाहावत ॥ २७ ॥

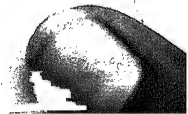
चमत्कारिक न्याय २४

ओंव्या.

नासिका आणि नयनें[1] ॥
यांमध्यें अति विलक्षण ॥
वाद पडला उपनेत्रानें[2] ॥
तें कोणाचें म्हणूनी ॥ १ ॥

---

१ डोळे. २ चष्मा.

तैं जिव्हामध्यस्थ होऊन ॥
उभयपक्षांचे करी प्रतिपादन ॥
विद्यामुकुट धारण करून ॥
न्यायोक्तीतें शाऊनी ॥ २ ॥
शोधून काढाया वास्तवसार ॥
जे कर्ण विख्यात धुरंधर ॥
ते बैसले करावया विचार ॥
जिव्हा प्रणीत गोष्टींचा ॥ ३ ॥
प्रथम नासिकेचा पक्ष धरून ॥
जिव्हा बोले आदरें करून ॥
तिचा भोगवटा चिरकालापासून ॥
आहे उपनेत्रीं निश्चयें ॥ ४ ॥

---

१ जीभ. २ संभाषण. ३ विद्याभूषण. ४ खरा सारांश. ५ विचारचतुर. ६ प्रतिपादन.

जिव्हा उचलूनि उपनेत्रासी ॥
दाची सर्व सभासदांशी ॥
पहा याचा मध्य नासिकेसी ॥
बैसो ऐसा केलासे ॥ ५ ॥
अश्वपृष्ठीं[१] जैसें जीन ॥
तैसें नाकीं बसावें चिकटून ॥
ऐसा घाट केल्यावरून ॥
उपनेत्र दिसतें नियेनें ॥ ६ ॥
दुसरी विनंती स्वामीस ॥
आहे पारसावी तीस ॥
कीं नासिका नसती मुखास ॥
कोण या धरितें उपनेत्रा ॥ ७ ॥

१ घोड्याच्या पाठीवर.

या स्फयुक्त कारणावरून ॥
त्यांनीस येईल स्पष्ट दिसून ॥
कीं उपनेत्र निश्चयें करून ॥
नासिकेचेंच म्हणूनी ॥ ८ ॥

मग नासिका पक्ष सोडून ॥
तत्काळ बोलणें फिरवून ॥
नेत्राकडचा पक्ष धरून ॥
जिव्हा बोलूं लागली ॥ ९ ॥

पक्ष फिरविण्याचें कामांत जाण ॥
चतुर असती न्याय निपुण ॥
परिनेत्रपक्षाचें कारण ॥
सुयुक्त नादिसे तितुकें पैं ॥ १० ॥

---

१ उघड.

तीं कारणें न्याय कर्त्यास ॥
पडलीं नाहींत पसंतीस ॥
म्हणून ह्या प्रसिद्धीस ॥
लोकीं आलीं नाहींत ॥११॥
दोह्रीं पक्षांचें भाषण ॥
न्यायाधीश घेती ऐकून ॥
निर्णय केला गांभीर्यें[1] करून ॥
किंतु न राही ऐसाची ॥१२॥
दिवसां अथवा रात्रीस ॥
जें नासिका वापरील उपनेत्रास।
तें नेत्रांनीं स्वतां आपणास॥
झांकून घ्यावें सर्वदां॥१३॥

---

१ स्थिर मनानें. २ श्वास.

काजवा. २५

आर्या.

फिरतो जो कृपणाच्या, खालीं अथवा समीप उदकाच्या॥
तो कीटक रात्रीचा, बहु चमका मारितो उजेडाच्या॥१॥
त्याचा प्रकाश दिवसां, उजडीं अगदींच लोपुनी जातो ॥
उत्पत्तिवाद ज्याचा, मिटला नाहींच आज पावेतों॥२॥
कितिएक मस्तकाच्या, पासुनि निघतो असेंचि म्हणतात।
कितिएक शेपटीच्या, पासुनि निघतो असेंचि वदतात॥३॥
पण हें खरें निशाज्या, हस्तानें अंबरा प्रकाशविते ॥
त्यानेंच ती तयाला, माफक देऊनि तेज शोभविते॥
॥४॥
ईश्वर सुचना करितो, ऐसें कीटास तेज देऊन ॥
पांथोला कीं तुम्हीं, चालावें फार लक्ष्य देऊच॥५॥

---

१ आकाशास. २ वाटसरूला.

नाहीं तर पायांच्या, खालीं तेजस्वि कीट तुडवेल ॥
ज्याचें तेज तुम्हांला, पडतें कामास रात्रिं बहुवेळ ॥६॥
प्रभुसंकेत कसाही, असला तरि हा खराच तत्वार्थ॥
कीं तो प्रकाश दिधला, कीटाला ईश्वरेंहि कार्यार्थ ॥७॥
मोठेपणा मिरवितो, कीटहि दावुन खदीप रत्नास॥
ही गोष्ट बोधकारक, होवो बा श्री मदांधलोकांस॥८॥

परस्परानीं परस्परांवर दया करणें हा मुख्य स्वाभाविक धर्म. २६

ओंवी.

आंद्रोक्लीज जया अभिधान ॥
तेणें केला स्वामिद्रोह जाण ॥
म्हणून तयापासून मरण ॥
जाणून पळाला भीतीनें ॥१॥

---

१ खराअर्थ. २ धन्यांशीं द्वेष.

लिबियादेशीं अतिविस्तृत ॥
वालुकामय प्रदेशांत ॥
येऊन पातला तो त्वरित ॥
मोठ्या वेगें करूनी ॥ २ ॥

मार्ग चालतां चालतां व्याकुळ ॥
झाला तीव्रोष्णें अतिविव्हळ ॥
परितया दिसला शीतळ ॥
अतिविमळ आश्रम ॥ ३ ॥

तेथें जाऊन स्वशरीर ॥
विश्रांत्यर्थ पसरी धरणीवर ॥
तंव भला मोठा सिंह गव्हर ॥
आला तेथें त्याकाळीं ॥ ४ ॥

---

१ कडक उन्हानें. २ घर. ३ भुईवर. ४ भेंव.

प्रचंड[1] गर्जना करीत ॥
जवळ येऊं पाहे त्वरित[2] ॥
परि त्यांत मी रोगग्रस्त ॥
ऐसें दर्शवुनी येतसे ॥ ५ ॥
अति दीनवाणें तोंड करून ॥
आपुला पंजा उचलून दावून ॥
जो मार्गी भेटेल त्यापासून ॥
सहाय मागूं लागला ॥ ६ ॥
[illegible]कून आलेला गृहस्थ ॥
कांही वेळ झाला भयत्रस्थ ॥
म्हणून भयभीत स्वहस्त ॥
पुढें कराया धजेना ॥ ७ ॥

---

१ मोठी. २ लवकर.

मग होऊन विशेष धीट ॥
जाऊन सिंहाच्या निकट ॥
पंजा पाहे निरखून नीट ॥
तो तीक्ष्ण कंटक देखिला ॥ ८ ॥
मग तो काढिला उपटून ॥
पूयरक्त पुसून टाकून ॥
मुक्त केला दुःखापासून ॥
सिंह उभा राहीसा ॥ ९ ॥
प्रत्यही सिंह जाऊन वनास ॥
भक्ष्य शोधून आणी त्या स्थलास ॥
त्यांतील भाग त्या मित्रास ॥
देऊन स्वयें तोषवी ॥ १० ॥

1 दररोज.

मनीं तिरस्कार न करून ॥
अपक्क[1] असतांही घेऊन ॥
भूमीवरी तया ठेवून ॥
सिंहास भागी होतसे ॥ ११ ॥
ऐशा प्रकारें कालक्षेप करून ॥
आयुष्य घालविणें विदेशी राहून ।
याहून स्वदेशी स्वामी पासून ॥
मरण बरें वाटलें ॥ १२ ॥
जें गृह मनुष्याचें जन्मस्थान ॥
तेथें जावया धांवतें मन ।
जरी मरण प्राप्त होणार जाण ॥
निश्चयें असलें तरी ही ॥ १३ ॥

---

१ कंटाळा.

तो घरीं येण्या बरोबर ॥
स्वामी शिक्षा ठरवी अघोर॥
कीं त्याचें खावबावें शरीर॥
सिंहादिकां कडोनी ॥ १४ ॥
मग मोठ्या वाळवंटावर ॥
लोकें समाज जमला फार॥
आंड्रोक्लीस त्या समोर ॥
उभा केला निर्दयपणें॥१५॥
तों कर्मधर्म संयोग ॥
पाहा कैसा आला योग ॥
त्याचें भक्षावया सर्वांग ॥
तोचि सिंह सोडिला॥१६॥

---

१ मोठी. २ समुदाय.

तो सक्रोध आणि क्षुधाक्रांत॥
सांपळ्यांतून आला धांवत ॥
जाऊन पडे तो अतित्वरित ॥
आपुल्या इष्टभक्ष्यावरि॥१७॥
तया पाहातां ओळखिलें त्वरित।
कीं जेणें आपणास केलें दुःखमुक्त[1]।
तोचि हा गृहस्थ निश्चित ॥
आहे म्हणूनी त्याकाळीं॥१८॥
मग थोडी विश्रांती घेऊन[2]॥
त्याचे सर्व उपकार आठवून॥
आपलें चित्त स्वस्थ करून॥
पायीं लागे तयाच्या॥१९॥

---

१ दुःखापासून सोडिवलें. २ थांबून.

ऐसा हा अपूर्व चमत्कार पाहून ॥
आश्चर्यभरित झाला सर्वजन ॥
तेव्हां आंद्रोक्लीज पुढें होऊन ॥
बोलता झाला येणेंपरी ॥ २० ॥
अहो सर्व रो[1][illegible]स्थ ॥
कां झाला इतके तटस्थ ॥
उपकारबुद्धि सर्व हृदयस्थ ॥
आहे जाणा निश्चयें ॥ २१ ॥
प्रथम मनोदेवता सांगे तयास ।
कीं शत्रूस चावून फाडायास ॥
मग तिणेंच सांगितलें तयास ॥
रक्षावया मित्रातें ॥ २२ ॥

---

१ रोमनशहरांत राहाणारे.

कोडें. २७

श्लोक.

सूची लहान किति ही असली तरीती॥
माझ्याहुनी बरीच जाड खरोखरी ती॥
तीचा जना मजहुनी उपयोग भारी॥
या साठीं मोल मजला कमतीच भारी॥१॥

आर्या.

जितकी वासर[1] संख्या, भरते एक्यात वत्सरा[2]मध्यें॥
तितकी अमुची संख्या, मिळते पैशांत आपणा[3]मध्यें॥२॥
उपयोग फार नसुनी, जरि आहे मोल आमुचें स्वल्प॥
तरि उत्पन्न कराया, श्रम आम्हां पुरत नाहीं बा अल्प[4]॥ ॥३॥
[illegible]ानें शेवट, पावेतों बा तयार करण्यास॥
कारागीर हि थोडे, लागत नाहींत दक्ष[5] आम्हांस॥४॥

---

१ दिवस संख्या. २ वर्षांत. ३ बाजारांत. ४ थोडा. ५ निपुण

किलुकतो धातूला, अग्नीवर ठेउनीच एकजण ॥
दुसरा तार रसाची, करितो देता न जाऊं एकक्षण ॥५॥
तिसरा तुकडे करितो, कातर घेऊनि हातीं तारीचे ॥
चवथा तयांस करितो, घांसुनि घांसुनि समान लांबीचे ॥६॥
या सर्वांच्या वरनी, बसवाय साठीं पांचवा करितो ॥
डोकीं सुरेख वर्तुळ, आणि सहावा तयांस तीं जडतो ॥७॥
कानस आणि हातोडा, हातीं घेऊनि सातवा करितो ।
टोकें नीट तयांचीं, आणि समाप्तीस काम पाववितो ॥८॥
इतक्या आयासानें होतो जो या पदार्थ निष्पन्न[1] ॥
सांगेल कोण त्याचें, नाम मला पुरुष बुद्धिसंपन्न[2] ॥९॥
हें कोडें माझें तूं, जर बुद्धि खर्चुनी उकलशील ॥
तरी तूं निश्चित अपुल्या, आयासा त्तव मलाच घेशील ॥१०॥

१ उत्पन्न. २ बुद्धिमान.

रेशमी किडा. २८

आर्या.

एप्रिल महिना आहे, तंववारिक रेशमी किडा निघतो ।
सर्व हिंवाळ्या भरतो, सौख्यानें आपुल्या गृहीं असतो । ॥१॥
या सर्व ऋतूं मध्यें, त्याला भक्षण करावया मिळतें ॥
पान तुतिचें ज्याला, खावें तितकें पुरून ही उरतें ॥२॥
कारण वाढ तयाची, पूर्णावस्थेस एकदां आली ॥
म्हणजे तो खातांना, कोणाला दिसत नाहिं त्याकाळीं ॥३॥
जैसा तो खातांना, लोकांच्या पडत नाहिं दृष्टीला ॥
तैसाचि उपोषित ही, त्याकाळीं दिसत नाहिं सृष्टीला[1] ॥४॥
त्याचि अवस्थेमध्यें, धंदा आरंभितोचि तो अपुला ॥
तंतूंस विणुन कांतुन, वेष्टुन घेतोच तो आपुल्या वपुला[2] ॥५॥

---

१ पृथ्वींतील लोकांला. २ शरीराला.

आणिक हवींतशी तो, एकावर एक वर्तुळें रचुन ॥
अपुल्या भोंतीं करितो, कोशा[1] मजेचा सुरेख बा विणुन ॥ ६ ॥
जरि कोशा तलम[2] भारी, असतो तरि सूक्ष्मदृष्टिच्यालाही[3] ॥
त्यांतुनि दिसत नाहीं, अंतर्गत वस्तु त्यांतली कांहीं ॥ ७ ॥
ऐशापरि अपणाला, घेतो तो कीट वेष्टुनी जेव्हां ॥
समजावेंचि तयाचें, काम समाप्तीस पावलें तेव्हां ॥ ८ ॥
जरि तो कीटक असतो, जेव्हां तो दिसत नाहिंसा होतो ॥
तरि पडतां बाहेरी, सुंदर पक्षी दिसून येतो तो ॥ ९ ॥
मग तो अंडीं घालुन, कीटांची पुरवणी बहू करितो ॥
पुढल्या वर्षा करितां, नंतर जाऊन शेवटीं मरतो ॥ १० ॥
जर ह्या भूगोलावर, ह्या कीटासारिखे इतर असते ॥
कीटक उपयोगाला, लोकांच्या फार या जगीं पडते ॥ ११ ॥

---

१ घर. २ बारीक. ३ बारीक पाहाणाऱ्याला.

निरुपद्रविक चोर. २९

श्लोक.

ल्हान थोर दिसती कुसुमें[1] विचित्र[2] ॥
रानीं तरीं उपवनीं[3] परि पाहि चित्र[4] ॥
यांतील एकही नसेचि न दे रसास[5] ॥
उद्योगि[6] शालिनि अशा मधुमक्षिकेस
॥ १ ॥

आर्या.

जरि चौर्य कर्म करुनि, सर्व फुलांतिल रसास ती हरिते ॥
तरि युक्तिनेंच अपुल्या, कर्माची खूण नाहिंशी करिते ॥ २ ॥
इतक्या चतुराईनें, पुष्पांतील रस हरून ती घेते ॥
कीं त्यांच्या गंधश्री, पावत नाहींत कांहिं उणिवेतें ॥ ३ ॥

---

१ फुलें. २ अनेक रंगाचीं. ३ बागेंत. ४ आश्चर्य. ५ मधुरस. ६ मेहनत करणाऱ्या.

श्लोक.

दिसति अन्य किडे कुसुमांतरीं ॥
अरि मला गमतातचि ने तरीं ॥
बहुतकाळ तयांतचि राहुनी ॥
करिति नाश तदंगचि खाउनी ॥४॥

आर्या.

ऐसे शुक काकादिक, पक्षी आहेत शत्रु कुसुमांस ॥
ते त्यांचा प्राण हरुनि, आनंदें भक्षितात तन्मांस ॥५॥

श्लोक.

ऐशापरी कुसुमनाश विनाशकारी ॥
आहेत पक्षि आणि कीटक शत्रु भारी ॥
चोरूनि मात्रि जरि तो मकरंद नेते ॥
सर्वांशि मेण आणि गोड मधाशि देते ॥६॥

---

१ शत्रु. २ यांचा. ३ त्यांचें अंग. ४ फुलांचा नाश. ५ पुष्परस.

आर्या.

मोठा रसायनज्ञहि, जरि बा घेईल फार आयास ॥
तरि न शकेचि कधींही, पदार्थ उत्पन्न हा करायास॥७॥
व्हावें तितकें तिजला, चोरूं देबा तिचेंच मध्वन्न ॥
जरि हें न घडेल जगीं, तरि मधु होणार नाहिं उत्पन्न॥८॥

गोगलगाय. ३०

आर्या.

गोगलगाय चिकटुनी, असते फक्तभिंत पर्ण तृण ह्यांस॥
जणु स्वगृहासह तेथें, बादलि म्हणुनी न भी पडायास॥१॥
बादळ आणिक दुसरी, ज्यावेळी भीति येउनी पडते ॥
त्यावेळीं ती अपुल्या, गेहामध्येंच झडकरी शिरते॥२॥

---

१ रसमिश्रण विद्या जाणणारा. २ श्रम. ३ मध. ४ मधुरूप अन्न.
५ आपुल्या घरास. ६ भय.

स्पर्श तिच्या श्रृंगाला[१], केला कोणीहि अल्पे जरीं ॥

संकोचुनि देहातें, घे ते ती आपुल्या स्थलांच तरीं ॥३॥

जेथें तिचें रहाणें, तेथें वसते सदैव एकलिच ॥

तिचें चीजवस्तु आणिक, जडिबुद्धी[६] काय ती तिची तीच ॥४॥

आयुष्य असें अपुलें, वानप्रस्था[८]समान घालविते ॥

भोजन नको दुज्यासह, दुसरा येतांचि शीघ्र संपविते ॥५॥

ती आणि गृहतीचें यांचा वा एक जीव जणु नही ॥

जो शोधितोचि तिजला, जाणावा अंध आंधळ्याहुनही ॥६॥

मोठ्या आयासानें[१०], सांपडलें गेहही जरी तीचें ॥

तरि होत नाहिं दर्शन, वा त्या गेहांत ही गृहपतीचें[११] ॥७॥

---

१ शिंगाला. २ थोडा. ३ आवरून. ४ शरीरानें. ५ राहणें.
६ जिंदगी. ७ वनांतराहण्याच्यासारखें. ८ लवकर. ९ घर. १० श्रमानें.
११ घरधनीणीचें.

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
२	४	नाहीं	नाहिं
२	८	कधिं	कधीं
४	८	जरि	तरि
१३	८	सुवर्ण	स्वपर्ण
२६	१	हाध्वनि	हाबा ध्वनि
२६	८	केला	मारिला
२८	२	प्रकाशाला	प्रकाराला
२९	६	प्रेतासन	प्रेतासम
३१	३	पावूनियां	पावूनि या
३४	१०	पाहिली	पहिली
३६	१	वाजऊं	वाजवूं
४१	१	लागलों	लागला

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	ओळ.	अशुद्ध.	शुद्ध.
४०	८	तलवारिला	तलवारीला
४१	१२	दृष्टि	दृष्टीं
४३	५	जातींमध्यें	जातीमध्यें.
४३	११	बांधियेलें	बांधिलें.
४७	१	तीं	ती
४७	३	पाठीं	पाठी
५०	५	वाचितांतीं	वाचिताती
५४	२	दंवावर	दवावर
५४	९	त्यांचा	त्याचा
५९	१	होऊनि	होउनि
६२	४	गति	गती
६६	१०	काळोक	कालोक

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
६९	४	पाण्याचा	पाण्याच्या
६९	८	घाटेचे	घांटेचे
६९	१३	अशिर्वाद	आशीर्वाद
७१	११	स्काटलंडाचा	स्काट्लंडाचा
७२	१	सगळां	सगळा
७२	३	रोरावंत	रोरावत
७२	४	ऐक	एक
७४	३	म्हणूनी	म्हणुनी
७८	११	होतो	होता
८३	१०	बैसो	बैसे
८३	४	परिसावो	परिसावें
८९	१०	भयग्रन्थ	भयग्रस्त

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
१०	६	पूसून	पुसून
११	२	आंद्रोक्लीस	आंद्रोक्लीज
१५	२	बरीच	बरिच
१५	४	साठीं	साठिं
१६	१	वितुळतो	वितुळवितो
१६	३	हातीं	हातिं
१६	५	साठी	साठिं
१६	७	हातोडा	हतोडा
१७	४	तुतिचें	तुतीचें
१७	१०	ता आपुल्या	आपुल्या
१९	५	करूनि	करुनी
१०२	१	अल्प	हळूच अल्प
१०२	७	आणि	आणी